

De Hoge Venen

RENÉ SCHUMACKER

De Hoge Venen zijn gelegen in het oosten van België, tussen Eupen, Malmédy en de Duitse grens. Deze streek wordt gekenmerkt door een plateau van meer dan 670 m hoog. Zij dankt haar naam aan de aanwezige veengebieden met een oppervlakte van ongeveer 37 km². In de Hoge Venen vinden we met name verschillende planten- en diersoorten die in België en Midden-Europa steeds zeldzamer worden, bedreigd of zelfs bijna verdwenen zijn. Een deel van de streek vormt een staatsnatuureservaat van ongeveer 5.000 ha.

In natuurlijke toestand vormt hoogveen^{xii} een vochtig milieu, met een hangende watertafel die voortdurend op minder dan 25 à 40 cm diepte zit. Dit hoogveen bedekt momenteel ongeveer 11 km², waarvan minder dan 1,5 km² als nagenoeg intact kan worden beschouwd. In vergelijking met de rest van België kennen de Hoge Venen een kouder en bijzonder regenachtig klimaat (circa 1.400 mm/jaar, tegenover 800 mm/jaar in het centrum van het land). Daardoor komen hier specifieke ecosystemen voor. We vinden er typische planten zoals heel gespecialiseerde veenmossen, die zeer strikte ecologische eisen stellen, vooral door de schommelingen van de hangende watertafel (zie figuur 7).

Het hoogveen gaat er al sinds geruime tijd op achteruit, en wel om verschillende redenen:

Verdroging. Aan het begin van de 20ste eeuw werd een afwateringssysteem aangelegd om sparren te kunnen aanplanten. Ook de turfwinning heeft bijgedragen tot de afwatering. Vandaag zijn er wel pogingen om deze trend te keren, maar de verdroging heeft zich de hele vorige eeuw voortgezet. Wanneer de omgeving droger wordt, veranderen ook de plantensoorten die er goed gedijen. Dat werkt de verdroging verder in de hand: de wortels gaan dieper en de evapotranspiratie is groter – de planten verbruiken dus meer water.

Mineralisatie (verhoging van het gehalte aan anorganisch materiaal in verhouding tot het organisch materiaal). Deze mineralisatie is te wijten aan de gevolgen van een gebrek aan water voor het organisch materiaal, aan de luchtverontreiniging en aan het toenemende aantal branden – die vooral veel schade aanrichten wanneer het veen droger is. De vervuiling is momenteel het meest zorgwekkende probleem. Het gaat om vaste of door de regen meegevoerde afzetting, afkomstig van de industrie of de landbouw. Deze afzetting wordt nog versterkt door

de hoge regenval in de streek. Het gaat vooral om stikstof (nitriet en ammoniak), die de ecosystemen verstoort omdat zij een bemestend effect heeft of de werking van de mycorrhiza remt.

Strooizout. Dit zout komt rechtstreeks tot op 100 m van de wegen terecht en verspreidt zich ook via het grondwater.

Toerisme. Sinds het eind van de jaren 1980 wordt overmatig menselijk bezoek vrij goed in de hand gehouden (minder toegankelijke paden en overal houten knuppelpaden), maar voor de bescherming van de fauna en de flora moet de toeristische druk in de kwetsbare delen nog worden verminderd.

● Impact van de klimaatverandering

De projecties voor de 21ste eeuw wijzen op een stijging van de zomertemperatuur met verscheidene graden (afhankelijk van de scenario's) en geen toename van de neerslag in de zomer (waarschijnlijk zelfs een lichte afname). De opwarming veroorzaakt dus een sterkere

FIGUUR 7

Tapijt van veenmossen (*Sphagnum magellanicum*, roodachtig) met in het midden een kiem van lavendelheide (*Andromeda polifolia* L.) en kleine kruipende takjes van veenbessen (*Vaccinium oxycoccos* L.). Deze gemeenschap is heel typisch voor actief veen dat permanent doordrenkt is met water. Men vindt haar ook op veenbulten die heel zeldzaam zijn geworden. *Andromeda polifolia* komt voor in gematigde en koude streken in het noordelijk halfrond, en vinden we ook terug op grote hoogte in het zuiden (foto van Oliver Schott, Station scientifique des Hautes-Fagnes).

^{xii} Of 'ombrogeen' veen, dat alleen afhankelijk is van de aanvoer van neerslag (van 'ombros', het Griekse woord voor regen), en niet van 'soligene' aanvoer uit de bodem of van bronnen.

evapotranspiratie, die niet wordt gecompenseerd door bijkomende neerslag. Dit bevordert dus de uitdroging van het veen. Het verband tussen klimaatverandering en verdroging is met name bevestigd voor slibhoudende bodems in België²³. Canadese onderzoekers kwamen tot gelijkaardige bevindingen voor veenbodems²⁴. Het zou in elk geval interessant zijn om over dergelijke geactualiseerde resultaten te beschikken voor België. De modellen wijzen ook op een verlenging van de vegetatieperiode, wat leidt tot een grotere jaarlijkse evapotranspiratie.

De klimaatwijziging verhoogt dus in de eerste plaats de verdroging, die nu al een groot probleem vormt²⁵. Dit zal de nu al waargenomen tendensen nog versterken, zoals de achteruitgang van veenmossen en andere mossen. Deze typische vegetatie wordt dan vervangen door soorten die beter in staat zijn om diep te wortelen en die beter bestand zijn tegen veranderingen, met op termijn een algemene verspreiding van grassen en struiken. Dit zou een ingrijpende wijziging betekenen voor de ecosystemen en het algemene karakter van de streek. Bovendien zou de verdroging tengevolge van de klimaatverandering ook het brandgevaar verhogen, alhoewel de branden momenteel goed in de hand worden gehouden.

Deze wijzigingen zouden vooral te betreuren zijn voor de soorten die in België nagenoeg verdwenen zijn, waaronder soorten die afhankelijk zijn van hoogveen zoals lavendelheide, veenbes, armbloemige zegge en verschil-

lende veenmossen. Om een duidelijk beeld te krijgen van de veranderingen op lange termijn en hun verband met het klimaat zou er een regelmatige kwalitatieve en kwantitatieve opvolging moeten komen op specifieke plaatsen, zowel met betrekking tot de vegetatie als tot het microklimaat van deze specifieke biotoop, maar dat gebeurt momenteel niet.

Waarschijnlijk zal de klimaatverandering in de loop van de 21ste eeuw ook leiden tot een vermindering van het sneeuwdek (momenteel is de bodem meer dan 70 dagen/jaar^{xiii} met sneeuw bedekt). Samen met de opwarming en het verlies aan habitats zou dit een bedreiging vormen voor diersoorten die aangepast zijn aan de huidige omstandigheden, vooral wanneer die omstandigheden overeenkomen met de tolerantiegrenzen van de soort. Zo is de recente achteruitgang van de populatie korhoenders soms gedeeltelijk toegeschreven aan het veranderende klimaat, al is niet iedereen het daarmee eens.

Kortom: wanneer de achteruitgang zich voortzet – vooral tengevolge van de luchtvervuiling door stikstof en andere stoffen – en wanneer de klimaatverandering bovendien verder uitbreidt, bestaat het meest waarschijnlijke scenario erin dat de restanten van het veen die nu nog vrijwel intact zijn de komende 20 à 50 jaar zullen verdwijnen. Het veen zal zelfs aan de klimaatwijziging alleen niet einde-loos weerstand kunnen bieden, waardoor op termijn toch een aanzienlijke verdroging zou optreden.

^{xiii} Gemiddeld, ook rekening houdend met de dagen dat de grond niet volledig met sneeuw bedekt is (P. Mormal en C. Tricot, 2004, te verschijnen in de reeks van wetenschappelijke en technische publicaties van het KMI).